

ТАРАСЕНКО О. С.,

кандидат юридичних наук,

директор

(Департамент освіти, науки та спорту

Міністерства внутрішніх справ

України)

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.49>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проведено кримінально-правовий вимір правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану. Статтю спрямовано на систематизацію існуючих правових підходів і визначення оптимальних рішень для удосконалення українського законодавства.

Констатовано, що в умовах війни правоохоронні органи України почали виконувати не властиві їм функції – від участі у бойових діях у складі зведених загонів сил безпеки і оборони, до надання побутових послуг громадянам України на деокупованих територіях чи територіях, наближених до зони активних бойових дій – евакуація цивільного населення, перша медична допомога, заготівля дров в опалюваний сезон та ін. Не дивлячись на це, в суспільстві через у першу чергу соціальні мережі продовжують третій рік тиражуватися маніпулятивні дані про негайну мобілізацію працівників усіх правоохоронних органів, у першу чергу поліцейських.

На обговорення виносять пропозицію щодо можливого доповнення ст. 26 КК України ч. 2, в якій доцільно/недоцільно передбачити можливість визнання співучастю умисне вчинення підлеглим умовах воєнного стану злочинів, передбачених ст.ст. 437, 438, 439, 442, 442-1 при обізнаності про це військового командира або начальника, оскільки положення Загальної частини КК України мають бути та мають бути основою для застосування Особливої частини КК України; питання доцільності/недоцільності внесення змін до ч. 2 ст. 13 КК України, в якій вказано, що незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення. У ч. 1 та ч. 2 ст. 31-1 КК України передбачена обізнаність військового командира або начальника про намір підлеглого вчинити вказані вище злочини. Саме поняття «намір», крім ст. 31-1 КК України, ще чотири рази вживається у Загальній частині КК України та двічі в Особливій частині КК України. Питання про намір як стадії вчинення кримінального правопорушення є перспективним напрямом подальших досліджень.

Ключові слова: права людини, воєнний стан, правоохоронна діяльність, воєнні злочини, Перемога.

Tarasenko O. S. Criminal-legal dimension of the law enforcement function of the state under the legal regime of martial law

The article presents a criminal-legal dimension of the law enforcement function of the state under the legal regime of martial law. The article is aimed at systematizing existing legal approaches and identifying optimal solutions for improving Ukrainian legislation.

It is stated that in wartime, law enforcement agencies of Ukraine began to perform functions that are not theirs – from participating in combat operations as part

of consolidated units of security and defense forces, to providing domestic services to citizens of Ukraine in deoccupied territories or territories close to the zone of active combat operations – evacuation of the civilian population, first aid, procurement of firewood during the heating season, etc. Despite this, manipulative data about the immediate mobilization of employees of all law enforcement agencies, primarily police officers, has been circulating in society for the third year, primarily through social networks.

A proposal was put forward for discussion regarding a possible addition to Art. 26 of the Criminal Code of Ukraine, Part 2, in which it is expedient/inexpedient to provide for the possibility of recognizing as complicity the intentional commission of crimes by a subordinate under martial law, provided for in Articles 437, 438, 439, 442, 442-1, with the knowledge of the military commander or chief, since the provisions of the General Part of the Criminal Code of Ukraine have been and should be the basis for the application of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine; the question of the expediency/inexpediency of amending Part 2 of Article 13 of the Criminal Code of Ukraine, which states that an unfinished criminal offense is preparation for a criminal offense and an attempt to commit a criminal offense. In Parts 1 and 2 of Article 31-1 of the Criminal Code of Ukraine, the military commander or chief's knowledge of the subordinate's intention to commit the above crimes is provided. The very concept of "intention", except for Art. 31-1 of the Criminal Code of Ukraine, is used four more times in the General Part of the Criminal Code of Ukraine and twice in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The question of intent as a stage of committing a criminal offense is a promising direction for further research.

Key words: *human rights, martial law, law enforcement activities, war crimes, Victory.*

Постановка проблеми. Український народ ось уже третій рік поспіль протистоїть російській відкритій збройній агресії, яка за прогнозами навіть західних політиків мала закінчитися за декілька тижнів у березні 2022 року знищенням незалежної України, мала по суті повторитися сторічна історія початку ХХ століття.

Разом із тим, безпрецедентна підтримка всього українського народу сил безпеки і оборони посприяла фінансовій та військовій підтримці України абсолютною більшістю держав, в яких права і свободи людини і громадянина є найвищими соціальними цінностями.

У свою чергу, правоохоронні органи України почали виконувати не властиві їм функції – від участі у бойових діях у складі зведених загонів сил безпеки і оборони, до надання побутових послуг громадянам України на деокупованих територіях чи територіях, наближених до зони активних бойових дій – евакуація цивільного населення, перша медична допомога, заготівля дров в опалюваний сезон та ін. Не дивлячись на це, в суспільстві через у першу чергу соціальні мережі продовжують третій рік тиражуватися маніпулятивні дані про негайну мобілізацію працівників усіх правоохоронних органів, у першу чергу поліцейських.

Метою дослідження є проведення кримінально-правового виміру правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану. Статтю спрямовано на систематизацію існуючих правових підходів і визначення оптимальних рішень для удосконалення українського законодавства.

Стан дослідження. Дослідженням кримінально-правового забезпечення правоохоронної діяльності в особливий період займалися значна кількість вчених. Серед найбільш відомих прізвищ слід виокремити імена наступних: Акімов М., Березняк В., Берднік І., Бондаренко М., Брич Л., Воробей С., Гацелюк В., Головка М., Головкін О., Гунько Н., Ілларионов О., Кравчук О., Кубальський В., Кузнецов В., Лихова С., Матюшенко О., Навроцький В., Політова А., Рубашенко М., Сийпловіч М., Стефанів Н., Шаблістий В., Шевченко С., Юнін О. та

інші. Однак відкритим залишається питання щодо кримінально-правового виміру правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного тексту. До повномасштабного вторгнення росії в Україну, аксіоматичним було твердження про те, що правоохоронними органами прийнято називати ті державні установи й організації, які функціонують у суспільстві й основним завданням діяльності яких є забезпечення законності, боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями [1, с. 15], що у свою чергу свідчить про доцільність окремого монографічного дослідження правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану, правового забезпечення правоохоронної діяльності в особливий період.

Не дивлячись на значну роль правоохоронців у протидії злочинності, безпосередній участі у бойових діях, у документуванні воєнних злочинів, в суспільстві через у першу чергу соціальні мережі продовжують третій рік тиражуватися маніпулятивні дані про негайну мобілізацію працівників усіх правоохоронних органів, у першу чергу поліцейських, вказуючи на їх шатну чисельність 200 чи 300 тисяч осіб.

Наразі в Національній поліції є близько 75 тисяч осіб чоловічої статі мобілізаційного віку, приблизно 15 тисяч із яких безпосередньо приймає участь у бойових діях. Інша частина поліцейських, крім своїх щоденних поліцейських послуг, виконують додаткові функції під час воєнного стану – це і контроль за дотриманням комендантської години, охорона об'єктів критичної інфраструктури, розмінування, служба на блокпостах, евакуація людей із населених пунктів [2].

Також хочу відмінити той факт, що наразі в Україні правоохоронними органами задокументовано та розслідується більше 150 тисяч воєнних злочинів, вчинених військовослужбовцями та іншими комбатантами російської федерації як на території України, так й росії (ці злочини у першу чергу стосуються неналежного поводження, катування та вбивства українських військовослужбовців та цивільних осіб, які перебувають у полоні). По суті щодня реєструється 200-300 воєнних злочинів, значна частина яких документується в тому числі англійською мовою та направляється до прокурорів Міжнародного кримінального суду.

Якщо міжнародні правозахисні організації цілодобово моніторять стан дотримання прав російських військовополонених, яких утримує Україна та яким загрожує мабуть тільки ожиріння, то до місць тримання українських заручників, в тому числі на тимчасово окупованих територіях, вони навіть не намагаються отримати доступ. У зв'язку із цим дозволю собі риторичне запитання: чому представники міжнародного комітету Червоного Хреста не чергують разом із українськими медиками та представниками спецслужб у місцях зустрічі українських військовополонених, яких успішно обміняли? Чому вони не приймають участь у фіксації стану виснаженості, запущеності різних хвороб та поранень, слідів катувань та нелюдського ставлення? Хай це залишиться на їх совісті, оскільки для них є важливішими є щорічні внески від держави-терориста, ніж документування воєнних злочинів її представників.

У цьому питанні варто нагадати про те, що Верховна Рада України прийняла на засіданні 21 серпня 2024 року Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправки до нього, внесений Президентом України Володимиром Зеленським. Цим документом визначається юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, а також відповідне ґрунтовне визначення цих злочинів, їх тлумачення, процедури їх розслідування та здійснення міжнародного правосуддя. Україна стала 125-ю державою-членом Міжнародного кримінального суду та набула повноправного членства в Міжнародному кримінальному суді і тепер може брати участь у роботі Асамблеї держав – учасниць Римського статуту, зможе подавати кандидатури для обрання суддів та прокурорів Міжнародного кримінального суду [3].

Вказаним законом внесено суттєві зміни у першу чергу до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Так, в КК України з'явився новий вид співучасті – ст. 31-1 «Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які

фактично діють як військові командири, та інших начальників», якою передбачається відповідальність військових командирів за злочини, що вчинили їх підлеглі в умовах воєнного стану – ст. 437 «Злочин агресії», ст. 438 «Воєнні злочини», ст. 439 «Застосування зброї масового знищення», ст. 442 «Геноцид» та ст. 442-1 «Злочини проти людяності».

Такі зміни законодавства у сфері кримінальної юстиції потребують свого обговорення серед різних фахівців, потребують свого наукового обґрунтування можливі незначні коригування. Так, на обговорення варто винести питання щодо зміни поняття співучасті, закріпленого у ст. 26 КК України «співучасть у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення» [4].

У ч. 1 та ч. 2 ст. 31-1 КК України по суті ведеться мова відповідальність військового командира або іншої особи, яка фактично діє як військовий командир, начальника, внаслідок нездійснення ними належного контролю над підлеглим, якщо при цьому військовий командир, начальник, знав або, зважаючи на обставини, що склалися на той час, повинен був і міг знати, що зазначена підлегла особа вчинила або мала намір вчинити такий злочин, проте не вжив дій, які повинен був і міг вжити у межах своїх повноважень для запобігання чи припинення вчинення злочину або для повідомлення про такий злочин компетентного органу.

На обговорення виноситься пропозиція щодо можливого доповнення ст. 26 КК України ч. 2, в якій доцільно/недоцільно передбачити можливість визнання співучастю умисне вчинення підлеглим умовах воєнного стану злочинів, передбачених ст.ст. 437, 438, 439, 442, 442-1 при обізнаності про це військового командира або начальника, оскільки положення Загальної частини КК України мають бути та мають бути основою для застосування Особливої частини КК України.

Також слід обговорити питання доцільності/недоцільності внесення змін до ч. 2 ст. 13 КК України, в якій вказано, що незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення. У ч. 1 та ч. 2 ст. 31-1 КК України передбачена обізнаність військового командира або начальника про намір підлеглого вчинити вказані вище злочини. Саме поняття «намір», крім ст. 31-1 КК України, ще чотири рази вживається у Загальній частині КК України та двічі в Особливій частині КК України. Таким чином, постає запитання у першу чергу до фахівців у галузі кримінального права: чи є намір стадією вчинення кримінального правопорушення та чи слід його передбачити в загальній частині КК України? Відповідь на нього передбачає проведення окремого дослідження з обов'язковим формулюванням законодавчих пропозицій.

Іншим аспектом піднятої мною проблеми є належна комунікація представників держави громадян, особливо тих, які перебували чи продовжують перебувати під тимчасовою окупацією. Це напряму стосується діяльності правоохоронних органів і у післявоєнний період, коли очікується сплеск корисливо-насильницької, збройної злочинності.

Так, варто погодитися із Р.О. Кушніренком з приводу того, що запобіжні поліцейські заходи у тому числі в післявоєнний період повинні бути спрямовані на:

- а) недопущення концентрації криміногенного елементу в громадських, людних місцях, особливо після 18-20 години, в комендантську годину;
- б) оперативний систематичний огляд парків, скверів, бесідок та інших місць можливого «дозвілля» та припинення вживання у таких місцях алкогольних напоїв;
- в) огляд підозрілих та нетверезих осіб, їх документів, особливо на предмет наявності у них холодної чи вогнепальної зброї, інших предметів, які використовуються для завдання шкоди здоров'ю людини (палки, скло, цвяхи, кастети, саморобні ножі, викрутки тощо);
- г) оперативний контроль за найбільш криміногенними місцями збуту алкогольних напоїв, магазинів, павільйонів тощо;
- д) обов'язкове реагування на повідомлення громадян про порушення громадського порядку, сварки та бійки, з виїздом на місце пригоди та проведенням індивідуальних профілактичних заходів;

е) активне залучення громадян до охорони громадського порядку, сприяння останнім у здійсненні профілактичних заходів, проведення їх навчання та підготовки [5, с. 143-144].

Наразі є доцільною розробка концепції поліцейської діяльності на деокупованих територіях в умовах воєнного стану та у післявоєнний період [6]. Після її розробки, обговорення та прийняття має бути затверджений Кабінетом Міністрів України план з її реалізації. Звичайно, наразі є декілька нормативно-правових актів з грифом обмеження інформації, проте у відкритому доступі подібного документа не існує. Українці, які проживають на тимчасово окупованих територіях, мають знати, що держава про них пам'ятає та вживає та вживатиме усіх заходів задля належного захисту прав і свобод кожної людини, яка вважає себе громадянином України.

Висновки. Отже, правоохоронна функція держави в умовах дії правового режиму воєнного стану має свої особливості, ефективність реалізації якої в тому числі залежить від довіри та підтримки громадян. Має бути постійний діалог представників держави із громадянами, кожен громадянин України має чітко зрозуміти, що направлення усіх працівників правоохоронних органів на війну призведе до руйнації держави і з середини, до зростання небаченого рівня злочинності, до утвердження права сильного, а не сили права. Зміни до законодавства, прийняті в умовах воєнного стану, що суттєво впливають на діяльність правоохоронних органів, мають бути пріоритетними для науковців, особливо при підготовці дисертаційних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. Реформа системи органів виконавчої влади України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 12-17.
2. Клименко розповів, скільки поліцейських бере участь у війні з росією. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/13/novyna/bezpeka/klymenko-rozpoviv-skilky-policejskix-bere-uchast-vijni-rosiyeyu> (дата звернення: 20.01.2025).
3. *Верховна Рада України* ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html>. (дата звернення: 20.01.2025).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.01.2025).
5. Кушніренко Р. О. Кримінологічна характеристика та запобігання умисним посяганням на життя людини: дис... на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук спец.: 12.00.08. Дніпро, 2023. С. 143-144.
6. Kapustnyk, V., Kryvenko, O., Andrushchenko, I., Lisovol, O., & Shablysty, V. Challenges in applying international humanitarian law in contemporary armed conflicts: the case of Russia's war against Ukraine. *Amazonia Investiga*, 13(82), 2024, 378-390.

